
Psalm 97: Almal moet bly wees, want Jahwe is Koning

W S Prinsloo
Universiteit van Pretoria

Abstract

Psalm 97: The Lord is king! Let all the world rejoice

In this article, which was presented as a paper at the congress of South African and Dutch Old Testament Scholars, the author first positions himself methodologically in terms of the South African situation. He then proceeds to use Psalm 97 to illustrate the text-immanent method, the method which he elects to apply. The findings reached are that, although this psalm derives much of its content from the remainder of the Old Testament, it nevertheless forms a coherent whole, and it can be described as an artistic poem in which various techniques of poetry are employed. However, Psalm 97 does not contain a clearly demarcated or even symmetrical strophic division. It is a persuasive text which probably dates from the post-exilic period. Apparently, the main aim of the psalm was to convince the reader/listener that the Lord is in command.

1. INLEIDING

Die idee dat daar so iets bestaan soos die objektiewe lees van 'n teks en dat daar so iets is soos een ware betekenis van 'n teks wat net ontsluit moet word, is tereg deur *reader response* benaderings as 'n illusie ontmasker. Tog moet die ander uiterste, naamlik dat 'n teks 'n oneindige aantal betekenis het en dat die toekenning van betekenis geheel en al by die leser of hoorder berus, ook ernstig bevraagteken word (Berlin 1993:143). Dit kan lei tot 'the feeling that anything goes' (Rogerson 1991:383). 'n Middeweg tussen die twee uiterstes lyk na die mees verantwoordbare benadering (Berlin 1993:143): Aan die een kant moet daar erken word dat die leesproses 'n kreatiewe proses is en dat

* Voordrag gelewer op 12 Julie 1995 in Leiden, Nederland as deel van die kongres tussen Afrikaanssprekende en Nederlandssprekende Ou-Testamentici.

* Hiermee word erkenning gegee aan die *Sentrum vir Wetenskapontwikkeling* (SWO) vir 'n ad hoc-toekenning. Menings wat hier uitgespreek word, is dié van die skrywer en nie noodwendig dié van die SWO nie.

die leser iets na die teks toe bring en iets met die teks maak. Aan die ander kant oefen 'n teks ook 'n invloed uit op hoe dit gelees behoort te word¹. 'n Teks bestaan tog uit woorde, sinne en grammatikale konstruksies. 'n Teks het tog sekere eienskappe (Berlin 1993:145) en daar is iets soos die interne literêre konteks van 'n teks, en sekere taalkonvensies en relasies tussen sekere dele van die teks. As daar nie so 'n gemeenskaplike grond was nie sou dit beswaarlik moontlik gewees het om gesamentlik oor 'n teks te praat en sou selfs die beoefening van die Ou-Testamentiese wetenskap nie moontlik gewees het nie.

Binne die Suid-Afrikaanse konteks het die Ou-Testamentiese wetenskap hom veral sedert die sewentigerjare lank en intensief besig gehou deur te praat oor die een regte metode². 'n Mens sou kon vra of die strewe na die regte metode dalk toegeskryf kon word aan die apologetiese houding van sommige Suid-Afrikaners, veral gedurende die apartheidsera toe dit nodig was om telkens teenoor hulleself en die buitewêreld te verduidelik dat hulle dinge op die korrekte manier doen. Dié fase van ons wetenskapsbeoefening is egter gelukkig nou verby sodat daar ruimte en begrip is vir 'n verskeidenheid van eksegetiese benaderings³.

Le Roux (1993) het in sy boek, *A story of two ways: Thirty years of Old Testament scholarship in South Africa*, aangetoon dat daar veral twee hoofstrome in die Ou-Testamentiese navorsing in Suid-Afrika aangewys kan word, naamlik 'n historiese[-krietiese] stroom en wat 'n mens 'n teksimmanente benadering sou kon noem. Ek vind my meer by laasgenoemde benadering tuis. Ek onderskryf gevolglik die woorde van 'n bekende Ou-Testamentikus wat so kort gelede as 1993 uitgespreek is: '... taking a synchronic approach to the text in its given shape is a task Old Testament scholarship has neglected too long and too intentionally. Scholars still seem to be proud of knowing things better than the final redactors or compilers' (Rendtorff 1993:52).

Hoewel daar al baie gedoen is op die terrein van detailteksuitleg in Suid-Afrika, was ons in die verlede miskien nog te veel aangewese op byvoorbeeld Europese kommentare en kan daar myns insiens nog veel meer in hierdie verband deur ons gedoen word. My bydrae moet dus gesien word as 'n poging om die detailuitleg van tekste verder te bevorder en as 'n voorbeeld van hoe ten minste sommige Ou-Testamentici in Suid-Afrika probeer werk⁴.

Die teksimmanente benadering wat ek probeer illustreer, sou ek egter graag as 'n kreatiewe handeling wil sien wat poog om reg te laat geskied aan al die verskillende fasette van die teks. Soos wat hopelik uit die res van die artikel sal blyk, sou dit onbilik wees om die benadering, soos geïllustreer aan die hand van Psalm 97, as a-histories, strukturalisties of selfs as verbeeldingloos te bestempel.

2. 'N TEKSIMMANENTE BENADERING TOT PSALM 97

Wat die interpretasiegeskiedenis van Psalm 97 betref, tree dieselfde probleme weer en weer na vore: Psalm 97 deel saam met die ander sogenaamde troonsbestygingspsalms die problematiek van hoe die uitdrukking *הַיְהוָה הִלָּל* verstaan moet word⁵. Terwyl sommige navorsers die psalm aan 'n spesifieke kultiese situasie, soos byvoorbeeld die sogenaamde troonsbestygingsfees verbind⁶, of selfs 'n *Gattung*-bepaling daarvan maak deur van 'n troonsbestygingslied te praat⁷, ontken ander weer dat daar hoegenaamd so 'n *Gattung* soos 'n troonsbestygingslied is⁸. Dit lei daartoe dat daar ook ander voorstelle tot *Gattung*-bepaling gemaak word⁹. Terwyl sommige eksegete die psalm eskatologies verstaan¹⁰, word dit deur ander weer aan 'n spesifieke historiese situasie gekoppel¹¹. Pogings om die psalm te dateer wissel van die voor-eksiliese¹² tot die na-eksiliese tyd¹³. Sommige verklaarders dateer een deel van die psalm voor-eksilies en 'n ander deel van die psalm weer na-eksilies¹⁴.

Daar is ook twee uiteenlopende standpunte wat die eenheid en opbou van die psalm betref. Enersyds is daar diegene wat dit as 'n planvolle eenheid sien¹⁵ en andersyds diegene wat dit nóg as 'n planvolle teks van een outeur nóg as 'n planvolle antologiese komposisie beskou¹⁶. Sommige navorsers gebruik juis die antologiese karakter van die psalm of selfs vormkritiese argumente om glosses of latere redaksionele byvoegings aan te dui¹⁷. Ook wat die strofale indeling van die psalm betref is daar wyduiteenlopende menings¹⁸ aan die orde.

'n Aspek wat sterk in die resente psalmnavorsing na vore tree — en wat ook veral by Psalm 97 relevant is — is om die psalms as koherente boek te lees en om die verbande tussen verskillende psalms te probeer nagaan¹⁹. Dit spreek vanself dat dit belangrik is — ook vir die verstaan van Psalm 97 — om die samehang tussen byvoorbeeld Psalm 93 tot 97 na te gaan²⁰.

Wanneer ek vervolgens Psalm 97 probeer lees, moet u egter nie van my verwag om 'n presiese rekonstruksie van die sogenaamde kultiese situasie of die historiese *Sitz* daarvan te probeer maak nie. Net so min moet u van my verwag om op grond van 'n teoreties gerekonstrueerde *Gattung* — *ala* Gunkel — 'n *Gattung* op Psalm 97 af te dwing nie. 'n Kenmerk van Psalm 97 is die saamgestelde of antologiese aard daarvan. Daar is feitlik geen deel van die psalm wat nie aan 'n ander deel van die Ou Testament ontleen is nie²¹. Hier word daar egter nie gepoog om Psalm 97 in terme van dié tekse te verklaar of om die groeiproses te rekonstrueer waarlangs Psalm 97 sou ontstaan het nie. Hier word dus op die teks gekonsentreer soos wat dit tans voor ons lê²². Aandag word veral aan morfologiese, sintaktiese, stilistiese en semantiese sake gegee.

Die eerste wat opgemerk word by 'n noukeurige deurlees van die psalm, is die woordgebruik en woordherhalings. Dié stylfiguur wek die indruk van kohesie en deur daarop te let, kan daar reeds voorlopige afleidings oor die vernaamste temas in die psalm gemaak word. Die opvallendste woordherhaling is die stam שמה wat nie minder nie as vier keer, naamlik in 1b, 8a, 11b en 12 voorkom. Watson (1986:284) wys met reg op die 'envelope figure' wat bewerk word deur dié stam aan die begin en einde van die psalm. Net so opmerklik is die stam צדק wat verspreid deur die psalm voorkom, naamlik by 2b (צדק), 6a (צדקו), 11a (צדיק) en 12a (צדיקים). In aansluiting hierby moet משפט genoem word wat in 2b en in 8c (משפטיך) voorkom. Die selfstandige naamwoord ארץ kom nie minder nie as vier keer voor: twee keer as הארץ (1a, 4b) en twee as כְּלִי־הָאָרֶץ (5b, 9a). In aansluiting hierby moet die veelvuldige voorkoms van die partikel כֹּל- vermeld word: Dit kom twee keer in die kombinasie כֹּל־אֱלֹהִים (7c en 9b) asook by כֹּל־הָעַמִּים (6b) en כֹּל־עַבְדֵי פֶסֶל (7a) voor. Die Godsnaam יהוה kom ses keer (1a, 5a, 8c, 9a, 10a, en 12) voor. Die groot klem op יהוה word nog meer verhoog deurdat Hy ook as אָדוֹן (5c) benoem word, asook deur die talle derdepersoon suffikse wat na Hom verwys. Die werkwoordstam גיל ('juig') kom op twee plekke voor. In 1a met die 'aarde' as subjek en in 8b met die 'dogters van Juda' as subjek. In beide gevalle kom dit in die onmiddellike konteks van die werkwoordstam שמה voor. Die stam ראה ('sien') kom ook op twee strategiese plekke voor, naamlik in 4b (רִאֲתָהּ) en 6b (וְרָא). Die woord פָּנִים kom drie keer voor, naamlik as לְפָנָיו (3a) en twee keer as מִלְפָּנָיו (5a; 5b). Die woord כָּבִיב kom opvallend in twee opeenvolgende verse voor (2a, 3b). Die stam אור kom in 4a (הַאִירוּ) in die betekenis van 'verlig' en in 11a as selfstandige naamwoord 'lig' (אור) voor. Al hierdie woordherhalings bewerk, soos wat reeds opgemerk is, samehang in die psalm. Die spesifieke doel van elkeen van die woordherhalings kan egter eers bepaal word nadat daar in die geheel na die psalm gekyk is.

Na hierdie oorsig kan daar nou meer gedetailleerd na die psalm gekyk word: Die psalm word in 1a ingelei met die emfatiëse konstatering in die perfektum dat Jahwe as koning regeer²³. Dit word opgevolg deur twee jussiewe (תְּגַל, 1a; יִשְׁמְחוּ, 1b) waarin 'n oproep tot vreugdevolle reaksie op die koningskap van Jahwe gemaak word. Die laaste gedeelte van 1a en 1b is parallel opgebou:

תְּגַל הָאָרֶץ
יִשְׁמְחוּ אֵימִם רַבִּים

1b vertoon egter progressie op die voorafgaande in die sin dat die meervoudsvorm van die werkwoord en die uitdrukking אַיִם רַבִּים ('baie eilande') die gedagte van die universalistiese reikwydte van Jahwe se koningskap nog meer versterk.

Vers 2-6 sou beskryf kon word as die effek van Jahwe se koningskap op die totale skepping. Veral 2-5 sou aangedui kon word as 'n teofanieskildering met talle geyskte uitdrukkings met veral terminologie uit die Sinaitradisie (vgl veral Eks 19:16; Eks 20:21; Deut 5:22)²⁴. Dit is egter belangrik om daarop te wys dat die geyskte terminologie 'n nuwe en unieke funksie binne hierdie psalm verkry²⁵. Hier sou gepraat kon word van die heerlike en verskriklike verskyning van God om sy ryk in besit te kom neem (Gunkel 1986:424). Opvallend genoeg word die koms van Jahwe self nie beskryf nie, maar slegs 'die Begleitmomente' (Jeremias 1987:138) van sy koms en die reaksie op sy koms.

Binne die gedeelte 2-6 sou daar egter ook nog nadere verbindings aangevys kon word: 2a-4a lê veral naby aanmekaar vanweë die derdepersoon suffikse wat na Jahwe in die vorige vers terugverwys: 'rondom Hom' (רַבִּיבִישׁוֹ, 2a), 'sy troon' (בִּסְאוֹ, 2b), 'voor Hom/sy aangesig' (לְפָנָיו, 3a), 'sy teenstanders' (צָרִיו, 3b), 'sy weerligstrale' (בְּרָקָיו, 4a). Dit moet beklemtoon word dat daar in 2a/2b 'n nou band met 1a by wyse van die derdepersoon suffikse asook deur die heropname van die koningskap van Jahwe by wyse van die woord 'sy troon' bewerkstellig word.

2a en 2b is parallel opgebou:

עָנָן וְצֶרֶפֶל סִבִּיבָיו 2a
צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מִכּוֹן כִּסְאוֹ 2b

Beide versdele bestaan uit twee woordpare en beide is nominale sinne. Albei eindig op die derdepersoon enkelvoud suffiks wat na Jahwe verwys. Die metafoor by 2a laat die klem op die onsigbaarheid, verborgenheid en ondeurgrondlikheid van Jahwe val²⁶. Hoewel die twee versbene oënskynlik 'n teenstelling vorm, wil dit tog gesamentlik sê dat hoe ondeurgrondelik Jahwe ook al is, geregtigheid en reg²⁷ die grondslag van sy koningskap is (Valeton 1913:143).

Die twee versbene van 3 is ook parallel opgebou en word by wyse van 'n waw-konjunktief verbind:

אֵשׁ לְפָנָיו תִּלְךְ 3a
a b c
וּתְלַהֵט סִבִּיב צָרָיו 3b
b a

Die 'ballast variant'²⁸ stylfiguur word hier gebruik deurdat element c (die subjek) nie eksplisiet by 3b voorkom nie. Om die balans te behou en om te vergoed vir die afwesigheid van element c word element b by 3b dus uitgebou. Daar is ook 'n chiasiese relasie tussen die twee versbene wat betref die plasing van die werkwoord (element a). 3b is 'n nadere presisering van 3a in die sin dat die geweldige uitwerking van die vuur in 3b geteken word. Vuur is 'n belangrike element by die beskrywing van teofanieë (vgl bv Eks 19:18; 24:17; Deut 5:4; 9:10, 15; 18:16). Hier word die vuurmotief metafories aangewend om die skrikwekkende koms van Jahwe aan te dui. Die hele beskrywing hier wek die indruk dat Jahwe sy vyande oorwin het sonder om self 'n vinger te verroer.

'n Nuwe relasie word tussen 2a/2b en 3a/3b bewerk deur die heropname van die woord **חֲבִיב** in 3b. Bowendien is daar ook 'n chiasiese relasie te bespeur wat die plasing van die woord betref (Van der Lugt 1980:363). Hierdie stylfiguur en die woordopname het 'n kontrasterende effek, want in 2a word die woord in terme van die 'heerlikheid' van Jahwe gebruik, maar in 3a in terme van die vernietiging van die vyande.

By 4 word die teofaniese beskrywing van die voorafgaande deel voortgesit. Die heropname van die derdepersoon suffiks ('sy weerligstrale') bevestig ook die verband met die voorafgaande. By 4a/4b is daar egter 'n verskil te bemerk in die sin dat die perfektumvorm van die werkwoord gebruik word (**רָאָתָהּ, הָאִירוּ**). 4a en 4b is ook parallel, veral wat die plasing van **תָּבַל** en **הָאָרֶץ** betref. 'n Opvallende alliterasie wat betref die medeklinkers **ה, א** en **ר** (**הָאִירוּ, 4a; רָאָתָהּ, 4b**) word ook by 4a/4b aangetref. Daar bestaan egter 'n asindetiese verhouding tussen die twee versbene (Beuken 1974:103): 4a sê dat 'sy weerligstrale' die **תָּבַל** verlig en in 4b word die reaksie van die aarde geteken. Personifikasie van die aarde vind plaas om die reaksie nog meer te beklemtoon.

In 4b word ook 'n opvallende band, 'n mens sou dit ook 'n *inclusio* kon noem, met 1a deur middel van woordspel gelê. In 1a word die verwagting uitgespreek: **תָּגַל הָאָרֶץ** ('laat die aarde juig') en hier in 4b word gesê: **וְתָהַל הָאָרֶץ** ('die aarde het gebewe'). Die verwagting van 1a het dus oënskynlik nie gerealiseer nie. Dit moet egter vermeld word dat **הָאָרֶץ** van 1a en dié van 4b nie noodwendig dieselfde betekenis het nie. Dit lyk of **אָרֶץ** van 1a die betekenis van die 'wêreld' of 'al die mense' het terwyl dié van 4b 'n meer kosmiese betekenis het. Die kosmos reageer dus anders op die koms van Jahwe as wat daar van die mense verwag word.

Die kosmiese reaksie op die koningskap van Jahwe word in 5a/5b voortgesit. Deur gebruik te maak van 'n epifoor — deurdat sowel 4b as 5b op **הָאָרֶץ** eindig — word die band tussen 5a/5b en die vorige vers nog meer verstewig. Die funksie van die epifoor

is waarskynlik om aan te toon dat die ‘aarde’ wat bewe (4b) aan Jahwe onderdanig is (5b). Die meervoudsperfekturn werkwoordvorm wat by 4a aangetref is, word by 5a voorgesit (נָמְסוּ, ‘hulle het gesmelt’)²⁹. In dié sin is 6a/6b ook nou aan 5a/5b gekoppel, want hier word twee soortgelyke werkwoordsvorme aangetref (וְהָיָה וְרָאוּ). ’n Verdere band tussen 5a/5b en 6a/6b is dat die כָּל־הָאָרֶץ van 5b lyk op כָּל־הַעַמִּים (6b). Daar is ook alliterasie (cf van der Lugt 1980:363) ten op sigte van die eerste twee woorde van 4a (הָאֲרִיר) en 5a (הָרִים). Hierdie sake bevestig dat 4a/4b sterk na onder koppel. Daar is reeds gewys op die feit dat 2-4 nou aanmekaar gekoppel is. Om die rede moet 4a/4b as ’n skarnier of *nexus* beskou word.

Om weer na 5a/5b toe terug te keer: Hoewel die woorde מְלַפְנֵי יְהוָה soms om veral metriese gronde as ’n glosse beskou en gevolglik uitgelaat word³⁰, word die MT eger aanvaar aangesien die uitdrukking hier waarskynlik doelbewus gebruik word om die gedagte van Jahwe se teenwoordigheid nog meer te beklemtoon³¹. Die twee versbene kan soos volg voorgestel word:

הָרִים כְּדוֹנָג נְמָסוּ מְלַפְנֵי יְהוָה 5a

d c b a

מְלַפְנֵי אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ 5b

d

Hieruit kan gesien word dat slegs een element van 5a, naamlik element d, uitgebou word om ’n hele versbeen te vorm. Deur die herhaling van מְלַפְנֵי (‘voor die aangesig van’) en deur Jahwe te beskryf as אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ (‘Heer van die hele aarde’) word al die klem op die teenwoordigheid en koms van Jahwe as die universele koning gelê. Deur gebruik te maak van die ellips — die feit dat elemente a, b en c wat in 5a voorkom, maar slegs by 5b veronderstel word — word dié gedagte nog meer onderstreep. Deur ’n vergelyking (כְּדוֹנָג, ‘soos was’) in 5a aan te wend, word beklemtoon dat selfs die berge, die simbool van permanensie, soos niks verdwyn wanneer Jahwe as koning verskyn.

Deur die uitdrukking מְלַפְנֵי twee keer in 5a/5b te gebruik, word die klem nie net op die ontsagwekkende teenwoordigheid van Jahwe gelê nie, maar word daar ook ’n band met die voorafgaande gedeelte bewerkstellig (vgl לְפָנָיו, 3a).

6a/6b is ook parallel opgebou:

6a הגידו השמים צדקו

c b a

6b וראו כל־העמים כבודו

c b a

Die versbene vertoon ook eindrym deurdat beide op δ eindig (צדקו, כבודו). Deur hierdie eindrym word Jahwe se geregtigheid en heerlikheid met mekaar in verband gebring. Eintlik is daar 'n dubbele eindrym aangesien beide voorafgaande woorde op ם^{c} eindig (השמים) en (העמים). Die derdepersoon suffikse hier in 6a/6b gryp terug na יהוה en אדון in 5a/5b en plaas die klem weer eens op Jahwe — in hierdie geval op, wat in terme van die hele psalm gesien, sy koningsattribute genoem sou kon word. Daar kan met reg gesê word dat Jahwe se כבוד³² hier gebruik word as 'n samevatting van die teofanie in die voorafgaande verse en as 'n oorkoepelende term 'for the royal apparel of God, which is composed of cloud, fire and lightning' (Mettinger 1982:119). Die parallelle wyse waarop 6a/6b opgebou, is voer die voorafgaande teofanie ook na 'n klimaks toe³³.

Daar is reeds gewys op die feit dat 6a/6b teruggryp na die voorafgaande verse. Die derdepersoon suffikse hier in 6a/6b lê 'n verdere band met die voorafgaande 2a-4b waar, soos reeds aangetoon, dieselfde verskynsel ook voorkom. Deur die heropname van die woord צדק vanuit 2b word die band met die voorafgaande nog meer versterk. Die heropname van die werkwoordstam ראה vanuit 4b (ראתה) hier in 6a (ראו), bevestig die band nog meer en beklemtoon die reaksie van die skepping op die koningskap van Jahwe. Beuken (1974:104) wys tereg daarop dat die gebruik van woorde soos 'die hele aarde', 'al die volke', 'berge' en 'hemele' in 5a-6b daarop dui dat die hele skepping op die koms van Jahwe as koning reageer. 'n Hiperboliese uitdrukking soos כל־העמים ('al die volke') in 6b versterk ook die band met 1b (איים רבים, 'baie eilande') en bring die universaliteit van Jahwe se koningskap nog meer na vore. Die inengeweeftheid van die teks word nog verder geïllustreer wanneer gelet word op die simmetriese wyse waarop die werkwoordstam ראה en die uitdrukking מלפני ingespan word:

4b ראתה

5a מלפני

5b מלפני

6b ראו

Wanneer daar weer na die hele gedeelte 1a-6b teruggekyk word, word dit duidelik dat daar nie sulke duidelike afgebakende strofes is soos wat soms beweer word nie³⁴. Die feit dat daar so 'n groot verskeidenheid van moontlike strofale indelings (vgl nota 20) voorkom, bevestig hierdie waarneming. Daar moet dus eerder van 'n ingewikkelde netwerk van verbindings as van waterdigte strofes gepraat word. Dit impliseer egter nie dat Psalm 97 'n onsamehangende gedig is nie.

By vers 7 is daar egter 'n verandering op te merk. Terwyl die vorige verse van beeldryke, geykte teofaniese terminologie gebruik maak, gaan dit hier om 'n 'down to earth' beskrywing. Gunkel (1986:425; vgl ook Gunkel 1917:137) sê dat terwyl vers 2-6 in 'phantastisch-mythologischen' kleure geteken word, gaan dit in 7 en volgende verse meer om 'die Dingen dieser Welt'. 7a word ook van die direk voorafgaande onderskei, aangesien dit 'n werkwoord in die imperfektumvorm het in onderskeid van die voorafgaande perfekta. In onderskeid van die voorafgaande tweeledige vers, bestaan 7 uit drie versbene.

Die verhouding tussen die drie dele van 7 sou soos volg omskryf kon word: 7b gee 'n nadere omskrywing van die עֲבָדֵי פֶסֶל ('dienaars van afgodsbeelde') van 7a. Die alliterasie בְּאֵלֵינוּ בְּאֵלֵינוּ by 7b ontmasker die afgode op ironiese wyse as magtelose skynwesens. Dié beskrywing staan in kontras met die deel van die psalm waar Jahwe as magtige koning beskryf word. Die noue relasie tussen 7a en 7b sou as 'n ellipsis beskryf kon word, aangesien die werkwoord van 7a ('tot skande kom') slegs by 7b veronderstel word. Hoewel 7c op soortgelyke wyse as 7a opgebou is (vgl Mowinkel 1957:19), staan dit tog in kontras daarmee: Terwyl die aanbidders van afgodsbeelde tot skande sal kom (7a), sê 7c dat die gode self in aanbidding voor Jahwe neerval³⁵. Die kontras word nog verder versterk deurdat 7a van 'al die afgodedienaars' en 7c van 'al die gode' praat. Hierin gryp sowel 7a as 7b terug na 5b (כָּל־הָאֲרָצִים) en na 6b (כָּל־הָעַמִּים), waar die gedagte voorkom dat Jahwe as koning deur die hele aarde en deur alle volke erken word.

Vers 8-9 is die enigste gedeelte van die psalm waar Jahwe direk aangespreek word. Dit blyk uit die tweedepersoon suffiks by 8c (מִשְׁפָּטֶיךָ) en uit die persoonlike voor-naamwoord (אַתָּה) by 9a. Die naam יְהוָה in 8c en in 9a staan gevolglik ook in die vokatief. Die verwisseling vanaf die derdepersoon na die tweedepersoon, dui aan dat die verkondiging hier in 'n belydenis verander (cf Beuken 1974:107). Die uitdrukking כָּל־אֱלֹהִים by 9b bewerk 'n noue relasie met 7c — 'n mens sou dit selfs 'n *inclusio* kon noem (vgl Van der Lugt 1980:363) — waar dieselfde uitdrukking voorkom. Hierdeur word Jahwe se mag oor die afgode weer eens beklemtoon.

Vers 8, is soos vers 7, 'n driebenige vers. 8a en 8b is parallel opgebou:

וּתְשַׂמַּח צִיּוֹן...8a
 b a
 וּתְגַלְגֵּל בְּנוֹת יְהוּדָה 8b
 b a

Die perfektum aan die begin van 8a (שְׂמַחָה) gee die reaksie van Sion op die voorafgaande gebeurtenisse weer (die koningskap van Jahwe en alles wat daarmee saamhang) en die imperfekta consecutiva (וּתְשַׂמַּח, וּתְגַלְגֵּל) laat die vreugde van Sion voortkom uit die feit dat hulle die nuus gehoor het (Michel 1960:25; Beuken 1974:105). 8a en 8b mond in 8c uit waar die rede vir die blydskap van Sion, naamlik die regspraak van Jahwe, aangegee word. Die opvallende ooreenkoms tussen vers 8 en 1 moet ook onderstreep word. Beide woorde waarmee blydskap uitgedruk word (שִׂמְחָה, גִּיל) kom ook — weliswaar in chiestiese orde — by 1a/1b voor. Die verskil is dat die jussief ten opsigte van die wêreld en die eilande by 1a/1b as gerealiseerd ten opsigte van die Godsvolk in 8a/8b geteken word. Die wens van 1a/1b is universeel geformuleer, terwyl die realisering daarvan op Juda toegespits word. Die reaksie van die 'dogters van Sion' in 8b (וּתְגַלְגֵּל, 'en hulle het gejuig') funksioneer as teenstuk vir die reaksie van die aarde in 4b (וּתְחַלֵּל, 'sy het gebewe'). 8a/8b staan ook in kontras met die voorafgaande 7a/b/c: Terwyl 'Sion' en die 'dogters van Juda' bly is en juig (8a/8b), sal die 'dienaars van afgodsbeelde' tot skande kom. 'n Verdere verbinding van vers 8 met die begin van die psalm is dat in 2b Jahwe se מְשַׁפֵּט as een van die pilare van sy koningskap geteken word en dat hier in 8c sy מְשַׁפֵּט juis rede tot blydskap is.

Daar is reeds gewys op die feit dat daar 'n noue verbinding tussen 8a/8b en 9a/9b is. Dié verbinding word nog meer versterk deur die partikel כִּי aan die begin van 9a. Of die partikel redgewend ('want') funksioneer as verdere motivering vir die blydskap (vgl by Van der Ploeg 1974:156), en of dit 'n emfatiese funksie het (vgl by Beuken 1974:106) en as 'waarlik' of 'voorwaar' vertaal moet word, is nie so duidelik nie. Die twee versbene van 9 vertoon talle parallelle trekke:

9a כִּי־אָתָּה יְהוָה עָלִינוּ עַל־כְּלֵי־הָאָרֶץ
 9b מֵאֵד נִצַּלְתִּי עַל־כְּלֵי־אֱלֹהִים

Sowel 9a as 9b beskryf die verheuenheid van Jahwe. Opvallend by beide bene is die alliterasie en woordspel wat betref die medeklinkers ע en ל. Dit hang natuurlik direk saam met die werkwoordstam (עלה) en die voorsetsel (על) waarmee die verheuenheid

beskryf word. Die twee versbene eindig ook op analoë wyse. Hierdeur word beklemtoon dat die verhevenheid/koningskap van Jahwe oor die hele aarde en oor alle gode geld. Hiermee sluit 9a/9b aan by die res van die psalm (vgl onderskeidelik 5c en 7c) waar die gedagte ook aangetref word.

10a word van die voorafgaande deel onderskei deurdat die direkte aanspreekvorm van Jahwe onderbreek word en daar weer oor Hom in die derdepersoon gepraat word. Nog 'n verskil met die voorafgaande is dat 10a 'n vermaning is — in die vorm van 'n imperatief שָׁנֵא — wat gerig word tot dié wat Jahwe liefhet. Vers 10, wat ook drieledig ingedeel kan word, se interpretasiegeskiedenis word hoofsaaklik deur 'n tekskritiese voorstel gekenmerk³⁶. Hoewel dié voorstel 'n makliker tekslesing teweeg sou bring, ontbreek die nodige teksgetuies egter daarvoor en word die MT hier aanvaar omdat die interpretasie daarvan ook nie onoorkomelike probleme skep nie³⁷.

Daar is sterk gronde wat aangevoer kan word waarom die gedeelte 10-12 'n eenheid vorm³⁸. Eerstens moet opgemerk word dat dit die enigste gedeelte van die psalm is waar daar imperatiewe voorkom: שָׁנֵא, 10; שָׁמַח, 12a; הוֹדוּ, 12a. Om die waarheid te sê, die imperatiewe vorm 'n *inclusio* sodat 10-12 'n afgeronde eenheid uitmaak. Die imperatiewe word ook almal tot dieselfde mense gerig, naamlik die Jahwe-gelowiges. Diegene word met nie minder nie as vier terme in 10-12 beskryf: אֲהַבֵּי יְהוָה ('die wat vir Jahwe liefhet', 10a); הַסִּיִּי ('sy geliefdes', 10b); יִשְׂרִיִּלְב ('die opregtes van hart', 11b); צַדִּיקִים ('regverdiges', 12a). Nog 'n opvallende kenmerk van die gedeelte is dat dit terminologie gebruik wat kenmerkend van die wysheidsliteratuur is. Hier kan onder andere verwys word na uitdrukkings soos רָע, 10a; רָשָׁעִים, 10c; אֹר, 11a; צַדִּיק/צַדִּיקִים, 11a, 12a; en יִשְׂרִיִּלְב, 11b. Die funksie van die wysheidsterminologie is waarskynlik om die kontras tussen die regverdiges en die goddeloses — en eintlik ook tussen Jahwe en die afgode — nog meer te beklemtoon.

Oor 10, wat ook 'n drieledige vers is, kan die volgende opmerkinge gemaak word: Oor die algemeen val die polariteite hier op. Dit sou dalk ook verband kan hê met die wysheidsterminologie waarop die aandag hierbo reeds gevestig is: In 10a staan אהב ('liefhê') teenoor שָׁנֵא ('haat') en הַסִּיִּי ('sy geliefdes') teenoor רָשָׁעִים ('goddeloses') in onderskeidelik 10b en 10c. Die verhouding tussen die drie versbene sou verder soos volg uitgedruk kon word: Terwyl 10a 'n vermaning is wat tot die 'liefhebbers' van Jahwe gerig word, beskryf 10b wat Jahwe vir diesulkes doen. 10b gryp terug na 10a deur die derdepersoon suffiks (הַסִּיִּי) asook deur die manlik aktiewe partisium (שָׁמַח, 'Hy wat bewaar') wat na Jahwe terugverwys. 10b lê ook naby 10a daarin dat הַסִּיִּי slegs 'n ander benoeming is vir אֲהַבֵּי יְהוָה. 10c skakel egter net so nou aan by die voorafgaande 10b. 10c sou beskou kon word as 'n nadere presisering van 10b — in die sin dat daar nou uitgespel word wat שָׁמַח inhou, naamlik dat Jahwe sy geliefdes red

uit die hand van die die 'godeloses'. Die derdepersoonmeervoud suffiks van 10c יִצְלַם ('Hy red hulle') gryp terug na en lê 'n verdere band met 10b. Wat die plasing van die werkwoorde betref, is daar 'n oorkruisrelasie tussen 10b en 10c te bespeur.

11a en 11b is ook chiasities opgebou:

אֹרֹךְ לְצַדִּיק 11a
b a

וְלִישְׂרָיִלָב שְׂמָחָה 11b
a b

Die verbinding word nog verder versterk deur 'n ellipsis deurdat die werkwoord wat by 11a voorkom, slegs by 11b veronderstel word. Die passiewe vorm van die werkwoord moet in die lig van 10c as 'n indirekte verwysing na Jahwe gesien word. 11a vertoon dus ook in een opsig 'n kontras met die begin van die psalm: terwyl donkerte Jahwe omring (vgl 2a), is Hy ook die een wat lig (אֹרֹךְ, 11a) uitdeel.

12a en 12b is uiteraard baie nou aan mekaar verbonde. Die twee versbene is parallel opgebou:

שְׂמָחוּ צַדִּיקִים בֵּיתָהּ 12a
a c b

וְהוֹדוּ לְזִכְרֵךְ קֹדֶשׁ 12b
a b

Hier word weer eens 'n ellipsis gebruik deurdat element c by 12a (diegene tot wie die imperatief gerig word) slegs by 12b veronderstel word. Die derdepersoon suffiks — verwysende na Jahwe — by 12b (קֹדֶשׁ) gryp ook terug na 12a toe. Boonop word die twee versbene aan mekaar verbind by wyse van 'n *waw*-kopulatief (וְהוֹדוּ).

Dit is ook belangrik om daarop te wys dat 12a/12b en die voorafgaande 11a/11b baie nou verbind is. Eerstens by wyse van die stylfiguur van anadiplose⁴⁰ deurdat 11b op die stam שְׂמָחָה eindig en 12a weer daarmee begin. Nog 'n opvallende woordopname wat die verbintenis versterk is צַדִּיק (11a) wat met צַדִּיקִים in 12a opgevolg word. 11a/11b handel oor 'lig' en 'blydskap' wat aan die (let op die voorsetsel לְ) regverdiges gegee word. 12a/12b handel oor die regverdiges wat opgeroep word om blydskap — en dank — aan Jahwe (weer eens die voorsetsel לְ, 12b) terug te gee. 12a/12b staan ook in 'n antitetiese relasie tot 7a/7b: terwyl die 'dienaars van afgodsbeelde' (7a) tot skande sal kom, kan die 'regverdiges' met blydskap reageer (12a/12b).

Hierdie laaste gedeelte vervul ook 'n belangrike oorkoepelende funksie ten opsigte van die psalm as geheel. Daar is reeds gewys op die feit dat daar 'n afgerondheid bewerk word deur die stam שמח wat in die eerste en in laaste vers van die psalm voorkom. Dit word nog meer versterk deurdat die naam Jahwe ook in die eerste en die laaste vers voorkom. Eintlik moet daar van 'n dubbele *inclusio* gepraat word, want die stam קצ kom in sowel die tweede (2b) as die tweede laaste vers (11a, cf ook 12a) voor. Hoewel die dubbele *inclusio* 'n afgerondheid bewerkstellig, verteenwoordig dit tog ook 'n progressie op die begin van die psalm. In 1b word die wêreld by wyse van 'n jussief (שמחו) opgeroep om blydskap te betoon. In 12a/12b vind 'n toespitsing plaas deurdat die 'regverdiges' by wyse van 'n dubbele imperatief (שמחו יהודו) opgeroep word om blydskap te betoon. Aan die begin van die psalm vorm die stam קצ deel van die beskrywing van die koningsattribute van Jahwe (cf ook קצו , 6a). Aan die einde van die psalm word dit gebruik om diegene wat vir Jahwe liefhet te beskryf.

3. SAMEVATTEND

Hoewel Psalm 97 'n groot deel van sy inhoud aan die res van die Ou Testament ontleen, vertoon dit tog 'n samehangende geheel en sou daar van 'n kunstige gedig gepraat kon word. Ou, gekykte stof is op 'n kreatiewe manier geherinterpreteer en in u nuwe, unieke vorm gegiet. Die gedig vertoon deurgaans allerlei literêre tegnieke en poëtiese konvensies soos: woordherhaling en -spel; *inclusio*; parallelisme en chiasme; *ballast variant*; ellipsis; epifoor; anadiplose; personifikasie; hiperbool; alliterasie, assonasie en rym; ironie en kontras. Hierdie stylfigure kom konstant deur die psalm voor, dra gesamentlik tot die samehang by en is nie net ornamenteel van aard nie, maar word ook funksioneel aangewend.

Hoewel daar, soos wat dit in die bespreking na vore getree het, sekere dele van die psalm is wat nader aan mekaar as ander lê, kan daar nie van 'n duidelik afgebakende of selfs simmetriese strofale indeling gepraat word nie. Daarvoor is daar te veel kruis en dwars verbindings en tekste wat sowel na bo as na onder verwys. Ons het dus by Psalm 97 te doen met 'n geïntegreerde geheel en 'n ingewikkelde netwerk van verhoudinge waarin alles meewerk tot een oorkoepelende doel, naamlik om die leser/hoorder te oortuig dat Jahwe koning is.

Dit is onmoontlik om op grond van die psalm self te bepaal wat die spesifieke oorspronklike historiese en/of kultiese *Sitz im Leben* van die psalm was. Indien daar egter gelet word op die verskynsel dat Psalm 97 baie van sy stof aan die res van die Ou Testament ontleen, is dit logies dat Psalm 97 jonger as dié dele is — en nie andersom soos

wat soms beweer word nie. Op grond hiervan sou 'n mens kon sê dat Psalm 97 waarskynlik in die ná-eksiliese tyd gedateer kan word. Op grond van die inligting in die teks self is dit egter nie moontlik om tot 'n nader datering te kom nie en moet daar ongelukkig met hierdie vae aanduiding volstaan word.

Op grond van bostaande opmerkings, op grond van die klem op die koningskap van Jahwe en in die lig van die hele psalm kan gesê word dat Psalm 97 'n oorredende teks is. Die saak waartoe die psalm wil oorreed is dat Jahwe koning is. In die moeilike ná-eksiliese tyd toe die monargie nie meer bestaan het nie — en in alle tye daarna wanneer die godsvolk in krisis sou verkeer — sou die idee dat Jahwe koning is, 'n vertroostende effek gehad het en kon die godsvolk te midde van 'n troostelose situasie, nogtans bly wees. Om weer saam te vat: Alles in die psalm konsentreer daarop om die leser/hoorder te oortuig dat Jahwe koning is.

'n Paar belangrike fasette, wat reeds na vore getree het, kan nou by wyse van samevatting weergegee word: Dwarsdeur die psalm word die klem op verskeie maniere op Jahwe en op sy koningskap gelê. Die gedagte dat die koningskap van Jahwe vreugde inhou vir die 'regverdiges', kom na vore deur die *inclusio* en deur die herhaling van die stam יהוה. Die psalm word deurentyd gekenmerk deur kontraste. Die kontraste versterk ook die gedagte van die koningskap van Jahwe: die vyande van Jahwe word sonder moeite verslaan, terwyl die regverdiges opgeroep word tot blydskap. Die regverdiges word opgeroep tot blydskap, maar die dienaars van afgode sal tot skande kom. Aan die een kant word Jahwe beskryf as ondeurgrondelik, maar aan die ander kant gee Hy tog lig en redding. Jahwe is die swaarwigtige en heerlike, terwyl die gode as liggewigte en skynwesens afgemaak word. Jahwe is verhewe, terwyl die gode laag voor Hom neerbuig. Jahwe se koms en sy teenwoordigheid as koning is ontsagwekkend en dit het 'n uitwerking op die ganse kosmos. Sy koningskap is egter ook gebou op reg en regverdigheid. Die regverdigheid word ook deel van en word gegee aan diegene wat Hom liefhet. Sy koningskap is universeel, maar kom veral tot uiting by diegene wat in Hom glo. In die psalm word daar gepolemiseer teen die afgodsdienaars en afgode. Die moontlikheid moet ook nie uitgesluit word dat die koningskap van Jahwe in Psalm 97 op indirekte wyse gekontrasteer word met die mislukte voor-eksiliese monargie nie.

Om weer eens saam te vat: Psalm 97 het een hoofdoel voor oë en dit is om die leser/hoorder te oortuig dat Jahwe regeer. Dié wete moes 'n vertroostende effek gehad het op die Jahwe-gelowiges in krisissituasies.

INDELING VAN PSALM 97 IN VERSBENE

1a יהוה מלך תגל הארץ

1b ישמחו איים רבים:

2a ענן וערפל סביביו

2b צדק ומשפט מכון כסאו:

3a אש לפניו תלך

3b ותלהט סביב צריו:

4a האירו ברקיו תבל

4b ראתה ותחל הארץ:

5a הרים כדונג נמסו מלפני יהוה

5b מלפני אדון כל-הארץ:

6a הגידו השמים צדקו

6b וראו כל-העמים כבודו:

7a יבשו כל-עבדי פסל

7b המתהללים באילים

7c השתחוו-לו כל-אלהים:

8a שמעה ותשמח ציון

8b ותגלנה בנות יהודה

8c למען משפטיה יהוה:

9a כייאתה יהוה עליון על-כל-הארץ

9b מאד נעלית על-כל-אלהים:

10a אהבי יהוה שנאו רע

10b שמר נפשות חסידיו

10c מיד רשעים יצילם:

11a אור ורע לצדיק

11b ולישרי-לב שמחה:

12a שמחו צדיקים ביהוה

12b והודו לזכר קדשו:

Hierdie is 'n selfstandige indeling van die psalm in versbene. Die indeling word ook deur die meeste ander eksegete onderskryf (vgl bv Kittel 1922:317; Van der Ploeg 1974:154; Gunkel 1986:423-424; Howard 1986:95). Hoewel daar diegene is wat vers 9 as 'n drie-benige vers beskou (vgl bv Mowinckel 1957:17) word dié vers hier egter ook as tweebenig gesien (vgl bv Schmidt 1934:179 wat ook die verdeling ondersteun), omdat 'n drieledige verdeling die parallelisme sou verbreek wat daarin bestaan dat 9a en 9b onderskeidelik op עַל־כֶּל־אֲלֹהִים en op עַל־כָּל־הָאָרֶץ eindig.

Endnotas:

¹ Vergelyk ook Botha (1989:113-127) wat pleit vir 'n gesonde balans tussen die resepteorie en teksimmanente benadering.

² Vergelyk byvoorbeeld Deist (1973:75-81); Deist (1983:26-48); Deist (1988:39-54); Loader (1978:1-40); Prinsloo (1979:201-210); Prinsloo (1988:196-209); Prinsloo (1990:144-152); Prinsloo (1992:182-188); Van Zyl (1981:43-50).

³ Kyk *Old Testament Essays* 7/4 (1994), waarin 'n hele aantal Suid-Afrikaanse Ou-Testamentici bydraes oor eksegetiese metodes gelewer het, reflekteer juis die uiteenlopendheid van eksegetiese benaderings wat tans in Suid-Afrika aan die orde is. *Old Testament Essays* is die tydskrif van die Ou-Testamentiese Werkgemeenskap van Suid-Afrika.

⁴ Oor die afgelope dekade is daar 'n aantal doktorsale dissertasies by die departement Ou Testament, Universiteit van Pretoria ingedien waarin dié metode basies gevolg is. Vergelyk byvoorbeeld: Snyman (1985); Coetzee (1986); Botha (1986); Swanepoel (1987); Prinsloo (1989); Viviers (1990); Carlsen (1991); Human (1993); Kirkpatrick (1993); Kriek (1993).

⁵ Aangesien ek reeds elders op die problematiek van die uitdrukking קָלָךְ יְהוָה en ander verwante probleme ingegaan het, doen ek dit nie weer hier nie (vgl Prinsloo 1993a:248-250; Prinsloo 1993b:622- 630; Prinsloo 1994:156-157). Vergelyk ook Bernhardt (1961) vir 'n oorsig van die navorsingsgeskiedenis in dié verband.

⁶ Mowinckel is die belangrikste voorstander van die troonsbestygingshipotese. Vergelyk Mowinckel (1961:3-209) en Mowinckel (1962:106-192) vir 'n volledige uiteensetting van sy standpunt. Kyk byvoorbeeld ook Gray (1979:7ev); Lipinski (1963:405-460). Behalwe die troonsbestygingsfees word daar ook ander kultiese situasies vir die psalm gerekonstrueer: Deissler (1979:382) en Kraus (1966:672), byvoorbeeld, verbind die psalm aan die loofhut-tefees en Weiser (1955:432) verbind die psalm met die sogenaamde verbondsvernuwingsfees.

⁷ Vergelyk byvoorbeeld Gunkel & Begrich (1933:94); Gunkel (1986:424). Gunkel (1986:424) voeg egter daaraan toe dat die psalm ook himniese tone het. Mowinckel (1961:3) praat nie van 'n troonsbestygingslied nie, maar eerder van 'n troonsbestygingspsalm. Volgens Mowinckel (1962:109) is die troonsbestygingspsalms egter 'principally hymns of praise with the usual character of such hymns'.

⁸ Westermann (1977:111), byvoorbeeld, stel dit soos volg: 'Es gibt weder eine Gattung der Thronbesteigungspsalmen, noch sind die so bezeichneten Psalmen durch gleichmäßige Gattungsmerkmale verbunde. Es handelt sich vielmehr bei diesen Psalmen durchweg um Mischformen, die von ganz verschiedene Gattungen herkommen'.

⁹ Kraus (1966:671), byvoorbeeld, praat van die psalm as 'n himne, nog meer besonder as 'n 'Jahwe-Königshymne'. Kuntz (1967:209) wys ook op die himniese aard van die psalm.

¹⁰ Gunkel (1917:139) merk oor die psalm op: 'Ein geschichtlicher Anlaß des Psalms ist ebensowenig wie bei den andern eschatologischen Liedern anzunehmen'. Nötscher (1953:193) motiveer dit soos volg: 'Das Gericht wird von der Zukunft erwartet, ausgemalt wird es aber in Bildern, die der Vergangenheit entnommen sind'. Vergelyk verder ook Kittel (1922:317); Oesterley (1939:424); Kraus (1966:671); Dahood (1986:361); Fohrer (1993:81).

¹¹ Kirkpatrick (1903:579) dink spesifiek aan die 'Restoration from Babylon as the occasion of the Psalm'. Briggs & Briggs (1925:307) verbind sommige dele van die psalm aan die Makkabese tyd.

¹² Howard (1986:103), kom op grond van die werkwoordsvorme in Psalm 97 tot 'n vooragste eeuse, maar met sekerheid tot 'n voor-eksiliese ontstaansdatum. Aanhangers van die troonsbestygingshipotese is verplig om die teks voor-eksilies te dateer: Vergelyk byvoorbeeld Mowinckel (1961:190-202); Day (1990:73); Schmid (1955:184-187). Die voorstanders van 'n voor-eksiliese datering vir die sogenaamde troonsbestygingspsalms voer aan dat Deuterotesaja byvoorbeeld van die psalms geleen het en nie andersom nie.

¹³ Westermann (1977:113) gebruik vormkritiese argumente, naamlik die — vir hom — uitsonderlike lofoproep aan die einde van die psalm, as motivering dat die psalm laat sou ontstaan het. Lescow (1992:94) is ook van mening dat die Psalm uit 'spät-nachexilischer Zeit' kom op grond van die feit dat die psalm so baie stof uit ander dele van die Ou Testament ontleen. Van der Ploeg (1974:155) kies ook vir 'n na-eksiliese datering, maar wel voor 300 v

C. Hoewel Kissane (1954:127) die psalm ná-eksilies dateer, sê hy tog: 'The date cannot be determined more precisely'. Vergelyk byvoorbeeld ook Nötscher (1954:195); Kraus (1966: 671); Jeremias (1965:4), Loretz (1979:65) en Booij (1994:161) wat vir 'n na-eksiliese dateering kies.

¹⁴ Gray (1979:69), byvoorbeeld, dateer vers 1-6 voor-eksilies en vers 7ev na-eksilies. Loretz (1988:345-346) is van mening dat, hoewel sekere dele van die teks (soos vers 1, 6 en die teofanie, vers 2-5) uit die voor-eksiliese tyd kom, die teks in sy huidige gestalte tog uit die ná-eksiliese tyd dateer.

¹⁵ Hoewel Kuntz (1967:204) daarop wys dat Psalm 97 baie geykte vorme bevat wat aan ander dele van die Ou Testament ontleen is, sê hy tog: 'these traditional phrases have been creatively gathered into a dynamic whole'. Jeremias (1987:138) praat ook van die opbou as 'gekünstelt'. Leupold (1977) merk op: 'Despite the high ratio of quotations the work of weaving them together into a homogeneous whole is so skillfully done that the whole psalm makes the impression of being an original composition'. Beuken (1974:102) praat van 'n 'betekenisvolle struktuur'. Ook Kirkpatrick (1903:579) wys daarop dat die digter van Psalm 97 al sy stof aan die res van die Ou Testament ontleen. Tog noem hy die digter 'n 'masterly hymn-writer'.

¹⁶ Oesterley (1939:424) stel dit soos volg: 'There is to some extent a lack of logical thought-sequence and the impression is gained that familiar phrases have been gathered together rather than that the psalmist has composed an original hymn'. Duhm (1922:356) noem die digter 'n 'mittelmäßiger Poet'.

¹⁷ Westermann (1977:113) gebruik juis vormkritiese argumente om vers 2-5 — wat hy 'n 'Schilderung einer Epiphanie Gottes' noem — as sekondêr aan te dui. Weiser (1955:432, voetnoot 3) wys egter met reg daarop dat Westermann die stelling nóg verklaar nóg motiveer. Loretz (1988:344-346) beskou slegs vers 1 en 6 as oorspronklik waarby mettertyd kommentaar en herinterpretasie gevoeg is: 2-5 verbreek die samehang tussen 1 en 6 (1988: 338; vgl ook Loretz 1979:65); 2b is ook 'n 'Einschub' (1988:338); so is 5b ook 'n 'Zusatz' (1988:339); 7a en 7b is ook sekondêr en 7c is 'n glosse en 'n uitbreiding op 7a-7b (1988:339). Mowinkel (1957:17) is van mening dat 7-10 oorspronklik deel kon gewees het van 'n ouer gedig wat deur die digter van Psalm 97 hier gebruik is. Lescow (1992:93) beskou vers 5 as 'n 'nachträgliche Erweiterung' vanweë die prosaïese aard daarvan en omdat vers 5 hier die opeenvolgende 'hiqtil-/qatal-x-Formen' van 4-6 sou onderbreek. Ook Briggs & Briggs (1925:305-307 en 312) dui verskillende glosses en byvoeginge aan.

¹⁸ Sommige verklaarders kies vir 'n tweeledige indeling: König (1927:114-115) praat van twee 'logischen Strophen', naamlik 1-6 en 7-12. Kyk ook Oesterley (1939:424-426); Anderson (1981:686-690). Kuntz (1967:206-208) het dieselfde tweeledige verdeling (1-6 en 7-12), maar hy gee ook ondervedelings aan, naamlik: 1-2, 3-6, 7-9 en 10-12. Fohrer (1993:80-83) kies ook vir 'n tweeledige indeling, maar hy praat van 1-5 en 6-12.

Herkenne (1936:320-321) maak die volgende indeling: 1-6, 7-10 en 11-12. Howard (1986:105-106) sluit daarby aan, maar eintlik handhaaf hy ook 'n tweedeling, naamlik 1-9 wat oor die koningskap van Jahwe en die gevolge daarvan handel en 10-12 wat 'n 'admonition' tot die gelowiges is. Dahood (1986:361), Lamparter (1965:151-154) en Tate (1990:518) sluit ook hierby aan.

Kittel (1922:318-320) se indeling is: 1, 2-6, 7-9 en 10-12; Kraus (1966:671) s'n (1-2, 3-6, 7-9 en 10-12) sluit hierby aan; en dié van Jeremias (1987:137) is: 1, 2-5, 6-9, en 10-12. Kidner (1975:350-351) se indeling stem feitlik hiermee ooreen, naamlik: 1-5, 6-9 en 10-12. Schmidt (1934:179) se indeling vertoon ook ooreenkomste hiermee, maar is net meer gedetailleerd: 1-5, 6-7, 8-9 en 10-12; so ook die indeling van Eaton (1967:235-237), naamlik 1-2, 3-5, 6-9, 10-12.

Westermann (1977:113) gebruik vormkritiese kriteria om die volgende indeling te maak: 1, 2-5, 6-8, en 9-12.

Kissane (1954:127-129) sê dat daar vier strofes van drie verse elk is: 1-3, 4-6, 7-9 en 10-12; so ook Kirkpatrick (1903:579, hy noem dit 'stanzas of equal length') en Leupold (1977:687). Nowack (1888:402-403) en Duhm (1922:356-357) het lank tevore reeds dieselfde indeling gemaak.

¹⁹ Hossfeld & Zenger (1993:7) merk in hierdie verband met reg op: 'Daß das Psalmenbuch dennoch nicht ein amorpher Haufe von zusammengesetzten Einzelementen ... oder eine mehr oder weniger zufällige Aneinanderreihung von beziehungslos nebeneinander gestellten Einzellieder und -gebeten ... ist, wird in der jüngsten Psalmforschung mehr und mehr gesehen und herausgearbeitet'. Kyk ook Millard (1994); McCann (1993); Schreiner (1988) en Deissler (1988) in die verband.

²⁰ Hier word vanselfsprekend nie op dié saak ingegaan nie. Vergelyk egter Howard (1986) vir 'n volledige bespreking.

²¹ Vergelyk byvoorbeeld Kraus (1966:672-675); Van der Ploeg (1974:155-157); Deissler (1979:382-383) wat aandui met watter ander dele van die Ou Testament Psalm 93 ooreenstem.

22 Hoewel ek uiteraard bewus is van die problematiek rondom die term 'finale teks' en die gelykstelling daarvan aan *BHS*; die bestaan van ander tekste naas die Hebreuse teks en dat die MT nie simplisties aan die Ou Testament gelykgestel kan word nie (vgl bv Deist 1989:9-20; Deist 1994:172), is ek tog oortuig daarvan dat 'n mens van die Ou Testament, en in hierdie geval van Psalm 97, kan praat.

23 Vergelyk Prinsloo (1993a:250-251, voetnoot 13) en Prinsloo (1993b:630) vir die verskillende moontlikhede waarmee die uitdrukking vertaal kan word.

24 Vir 'n volledige bespreking van die teofaniebeskrywing, vergelyk Jeremias (1965:100-111). Jeremias (1965:151) sê dat die teofaniebeskrywing twee basiese elemente bevat, naamlik die koms van Jahwe en die uitwerking daarvan op die natuur (kyk ook Mowinckel 1961:56). Ek gaan nie hier in op die debat oor die terminologie nie: Westermann (1977:69-75) onderskei byvoorbeeld tussen teofanie en epifanie; epifanie is 'n verskyning tot hulp vir die volk ('Gott kommt herbei um seinem Volk zu helfen'), maar teofanie beskryf hy as: 'Gott erscheint, um sich zu offenbaren (und durch einen Mittler seinem Volk etwas zu sagen)'. Vergelyk ook Mettinger (1982:118) in die verband.

25 Jeremias (1987:138; vgl ook Jeremias 1965:29-30) wys juis daarop dat met 2b (קָטַף וּמְשַׁטּ מִכּוֹן כֶּסֶף) daar 'n element ingesluit het wat nie as teofanie beskou kan word nie, maar dat die versbeen desnieteenstaande goed by die res van die psalm inpas. Lescow (1992:94) is egter van mening dat 2b ook deel van die teofaniebeskrywing is. Kittel (1922:318) sê tereg van hierdie beskrywings dat hulle hulle ou, mitologiese inhoud verloor het en dat dit slegs beeldryke taal is om die mag, die grootheid en die heerlikheid van Jahwe te beskryf. Kuntz (1967:212) wys daarop dat die Sinaibeskrywing hier verskerp en uitgebrei word: '... the intensification is suitable to the specific purpose of the cultic theophany, for in the present passage it is not Israel but all peoples who are imagined as witnesses to Yahweh's theophanic presence'.

26 Kidner (1975:350) verwoord dit as die 'unapproachable holiness and hiddenness' van Jahwe. Kuntz (1967:210) wys daarop dat 'Yahweh is represented in traditional Israelite terms as one who is at once revealed yet mysteriously hidden'.

27 Brunner (1958:426-428) bespreek ook die ander gedeeltes in die Ou Testament waar van dié woordpaar as fondament vir Jahwe se troon gepraat word. Sy gevolgtrekking is dat die voorstelling na Egiptiese bronne terug te voer is.

28 Vir 'n omskrywing van dié stylfiguur, vergelyk Watson (1986:343-346) en Bühlmann & Scherer (1973:36).

29 Om die perfektumvorme in 4-6 te beskou as 'n verwysing na 'n spesifieke historiese gebeurtenis in die verlede, of om dit te beskou as 'n kultiese geleentheid wat pas afgehandel is, of om dit eskatologies te interpreteer as profetiese perfekta, sou wees om te veel in die tydsvorme in te lees. Michel (1960:16) sê dus met reg: 'Hier läßt sich über die Zeitstufe nichts Sicheres sagen, da die Exegese der Thronbesteigungspsalmen umstritten ist'. Binne die konteks en in lyn met die funksie van die psalm, sou die doel van die perfekta eerder wees om die sekerheid dat Jahwe koning is, nog meer te beklemtoon.

30 Vergelyk byvoorbeeld Duhm (1922:357); Oesterley (1939:425); Kraus (1966:670); Kuntz (1967:206, voetnoot 64); Deissler (1979:382) wat die uitdrukking uitlaat.

31 Vogt (1965:208) noem 'n voorbeeld in Psalm 68:9 waar dieselfde stylfiguur voorkom. Jeremias (1987:137) meen ook ten op sigte van die uitdrukking: 'Die Wiederholung ist beachsichtigt'.

32 Westermann (1970:230ev) wys daarop dat וְיִבְרַךְ dikwels in noue verband met die Sinaitradisie voorkom. Ook hier in Psalm 97 word, soos reeds aangetoon, geykte terminologie uit dié tradisie gebruik.

33 Kuntz (1967:208) formuleer dit soos volg: 'The climatic note of the theophany is achieved in the balanced bicolon of v. 6 in which each colon contains the verb, then, the witnessing subject, and finally, the divine aspect'.

34 Van der Lugt (1980:365-366) se strofale verdeling is 1-3, 4-6, 7-9 en 10-12. Volgens hom vorm 1-3 en 4-6 sowel materieel as formeel 'n sinonieme strofale paar, terwyl die laaste twee strofes (7-9 en 10-12) in 'n antitetiese parallelle verhouding staan. Gunkel (1986:425) se opmerking ten op sigte van die hele psalm is dus ook hier van toepassing: 'Regelmaßige Strophenbildung tritt nicht hervor'.

35 Die werkwoord וַיִּשְׁתַּחֲוֶה sou ook as 'n imperatief vertaal kon word (vgl die LXX, Siriese vertaling — Herkenne 1936:321; Dahood 1986:360) en as 'n soort van sarkastiese oproep beskou word. Dit sou egter ongewoon wees om hier so 'n geïsoleerde imperatief aan te tref. Die waarskynlikste is dus om וַיִּשְׁתַּחֲוֶה as 'n indikatief op te neem in die sin dat almal wat afgodsbeelde aanbid, tot skande sal kom omdat al die gode, selfs dié wat deur afgodsbeelde

verteenwoordig word, onderdanig is aan Jahwe. Die meeste eksegete aanvaar dan ook laasgenoemde standpunt, vergelyk byvoorbeeld Nowack (1888:406); Kraus (1966:670); Johnson (1967:97); Tate (1990:517 voetnoot 7b).

³⁶ Die voorstanders hiervan (vgl bv Gunkel 1917:134; Duhm 1922:357; Schmidt 1934:179; Gunkel 1986:426; Kittel 1922:317; Oesterley 1939:425; Kissane 1954:128; Kraus 1966:670; Anderson 1981:691; Dahood 1986:360; Jeremias 1987:137) redeneer onder andere dat die MT-lesing nie by die konteks inpas nie en dat Jahwe die subjek van die werkwoord אָהַב behoort te wees. Hulle meen dat daar dittografie plaasgevind het en verander אָהַבִּי gevolglik na אָהַב (enkelvoud partisipium, 'Hy wat liefhet') met Jahwe as subjek. Die tekskritiese verandering lei egter tot 'n tweede verandering, naamlik dat die imperatief שָׁנְאָה na שָׁנְאָ ('haters') verander word.

³⁷ Die LXX ondersteun ook die MT in die verband. Howard (1986:101) voer die parallelle en ooreenkomste tussen 10a en 12a as rede aan waarom die voorgestelde tekskritiese verandering nie aangebring behoort te word nie: Albei versbene bevat imperatiewe as die naam Jahwe. Nog 'n rede wat teen die teksverandering ingebring kan word, is dat die partisipium in die status constructus vorm יְהוָה אָהַבִּי יְהוָה baie lyk op dié by 7a (עֲבָרִי פְּסָל); vgl ook יִשְׂרָאֵל by 11b).

³⁸ Dit is die een saak waaroor die meeste navorsers saamstem, vergelyk die kommentare *ad loc*.

³⁹ Op grond van sommige manuskripte en vertalings word die lesing יָרַע ('is gesaai') soms verander na יָרָח ('uitstraal'). Die argument wat gebruik word, is dat die beeld van 'saai' nie by 'lig' pas nie, dat יָרַע אֵר נֶרְנֵם in die Ou Testament in dié kombinasie voorkom nie en dat die kombinasie יָרַח אֵר wel by Psalm 112:4 en by Jesaja 58:10 voorkom. Die meeste navorsers steun die verandering (vgl die kommentare *ad loc*). Tog is daar ook navorsers wat die MT wil behou. Beuken (1974:109, endnoot 8), byvoorbeeld, betoog vir die behoud van die MT: "Zaaien" past funksioneel beter in de lijn door het motiefwoord *smh* aangebracht'.

⁴⁰ Watson (1986:208) verkies die term 'terrace pattern'.

Literatuurverwysings

Anderson, A A 1981. *Psalms (73-150)*. 2nd ed. Grand Rapids: Eerdmans (NeCBC).
Berlin, A 1993. The role of the text in the reading process. *Semeia* 62, 143-147.

- Bernhardt, K-H 1961. *Das Problem der altorientalische Königsideologie im Alten Testament: Unter besonderer Berücksichtigung der Geschichte der Psalmexegese dargestellt und kritisch gewürdigt.* Leiden: Brill. (VTS 8.)
- Beuken, W A M 1974. De vreugde om JHWH's heerskappij: Een struktuuranalise van Ps. 97, in Boertien, M, Van Daalen, A G, Hoogewoud, F J & Plantenga, E H (reds), *Verkenningen in een stroomgebied: Proeven van oudtestamentisch onderzoek ter gelegenheid van het afscheid van Prof Dr M A Beek van de Universiteit van Amsterdam.* Amsterdam: Huisdrukkerij Universiteit van Amsterdam.
- Booij, Th 1994. *Psalmen III (81-110).* Nijkerk: Callenbach (POT.)
- Botha, P J 1986. Die teologiese funksie van die torah-woordveld in die driehoeksverhouding Jahwe-vrome-vyand in Psalm 119. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- 1989. Resepsieteorie: Konkurrent of komplement van die teksimmanente ekse-gese? *Skrif en Kerk* 10/2, 113-127.
- Briggs, C A & Briggs, E G 1925. *A critical and exegetical commentary on the Book of Psalms*, II. Edinburgh: Clark (ICC.)
- Brunner, K 1958. Gerechtigkeid als Fundament des Thrones. *VT* 8, 426-428.
- Bühlmann, W & Scherer, K 1973. *Stilfiguren der Bibel: Ein kleines Nachschlagewerk.* Fribourg: Schweizerisches Katholisches Bibelwerk (Biblische Beiträge 10.)
- Carelsen, H L 1991. Levitikus 13 en 14: 'n Model vir die interpretasie van Ou-Testamentiese wetstekste. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Coetzee, J H 1986. Die spanning tussen God se 'verborge wees' en sy 'ingrype om te red'. 'n Eksegetiese ondersoek na 'n aantal klaagpsalms. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Dahood, M 1986. *Psalms, II.* 12th pr. New York: Doubleday (AncB.)
- Day, J 1990. *Psalms.* Sheffield: JSOT Press (Old Testament Guides.)
- Deissler, A 1979. *Die Psalmen.* 2.Aufl. Düsseldorf: Patmos.
- Deissler, A 1988. Die Stellung von Psalm 2 im Psalter: Folgen für die Auslegung, in Schreiner, J (Hrsg), *Beiträge zur Psalmenforschung*, 73-84. Würzburg: Echter Verlag (Forschung zur Bibel 60.)
- Deist, F E 1973. Ou-Testamentiese eksegese en algemene literatuurwetenskap. *NGTT* 14, 75-81.
- 1983. Bibelinterpretation und/als Ideologiekritik. *OTE* 1, 26-48.
- 1988. 'Gekontroleerde' eksegese en/of 'kreatiewe' uitleg. *HTS* 44/4, 39-54.
- 1989. Is die Massoretiese teks die Ou Testament? *Skrif en Kerk* 10/1, 9-20.
- 1994. Onlangse konsepte in teksuitleg en hulle konsekwensies vir die (gereformeerde) teologie. *In die Skriflig* 28/2, 165-178.

- Duhm, B 1922. *Die Psalmen*. 2. Aufl. Tübingen: Mohr. (KHC 14.)
- Eaton, J H 1967. *Psalms*. London: SCM.
- Fohrer, G 1993. *Psalmen*. Berlin: De Gruyter.
- Gunkel, H 1917. *Ausgewählte Psalmen*. 4. Aufl. Göttingen: Vandenhoeck.
- 1986. *Die Psalmen*. 6. Aufl. Göttingen: Vandenhoeck. (HKAT II/2.)
- Gunkel, H & Begrich, J 1933. *Einleitung in die Psalmen: Die Gattungen der religiösen Lyrik Israels*. Göttingen: Vandenhoeck. (HKAT 2.)
- Gray, J 1979. *The biblical doctrine of the reign of God*. Edinburgh: Clark.
- Herkenne, H 1936. *Das Buch der Psalmen*. Bonn: Peter Hanstein (HSAT 5/2.)
- Howard, D M 1986. *The structure of Psalms 93-100*. Ann Arbor: University Microfilms International.
- Hossfeld, F-L & Zenger, E 1993. *Die Psalmen: Psalm 1-50*. Würzburg: Echter Verlag (NEB 29.)
- Human, D J 1993. Die begrip 'b^erit' in 'n aantal klaagpsalms: 'n Perspektief. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Jeremias, J 1965. *Theophanie: Die Geschichte einer alttestamentliche Gattung*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag (WMANT 10.)
- 1987. *Das Königtum Gottes in den Psalmen. Israels Begegnung mit den kanaanäischen Mythos in den Jahwe-König-Psalmen*. Göttingen: Vandenhoeck. (FRLANT 141.)
- Johnson, A R 1967. *Sacral kingship in Ancient Israel*. Cardiff: University of Wales Press.
- Kidner, D 1975. *Psalms 73-150*. London: Intervarsity Press.
- Kirkpatrick, A F 1903. *The book of Psalms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirkpatrick, J D 1993. Eskatologie in die boek Sefanja. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Kissane, E J 1954. *The book of Psalms, II*. Dublin: Browne & Nolan.
- Kittel, R 1922. *Die Psalmen*. 3 und 4 Aufl. Leipzig: Deichertsche Verlagsbuchhandlung. (KAT 13.)
- König, E 1927. *Die Psalmen*. Gütersloh: Bertelsmann.
- Kraus, H-J 1966. *Psalmen, 2. Teilband*. 3. Aufl. Neukirchen: Neukirchener Verlag. (BKAT XV/2.)
- Kriek, H S 1993. Psalm 37: Reading parallelism. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Kuntz, J K 1967. *The self-revelation of God*. Philadelphia: The Westminster Press.
- Lamparter, H 1965. *Das Buch der Psalmen*. 2. Aufl. Stuttgart: Calwer Verlag (BAT 15.)

- Le Roux, J H 1993. *A story of two ways: Thirty years of Old Testament scholarship in South Africa*. Pretoria: Verba Vitae. (OTE Suppl 2.)
- Lescow, T 1992. *Das Stufenschema: Untersuchungen zur Struktur alttestamentlicher Texte*. Berlin: De Gruyter. (BZAW 211.)
- Leupold, H C 1977. *The Psalms*. Herts: Evangelical Press.
- Lipinski, E 1963. Yahweh mâlak. *Biblica* 44, 405-460.
- Loader, J A 1978. Gedagtes oor gekontroleerde eksegeese. *HTS* 34, 1-40.
- Loretz, O 1979. *Die Psalmen, II: Beitrag der Ugarit-Texte zum Verständnis von Kolometrie und Textologie der Psalmen. Psalm 90-150*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- 1988. *Ugarit-Texte und Thronbesteigungspsalmen: Die Metamorphose des Regenspenders Baal-Jahwe*. Münster: Ugarit-Verlag. (Ugaritisch-Biblische Literatur 7.)
- McCann, J C (ed) 1993. *The shape and shaping of the psalter*. Sheffield: Sheffield Academic Press. (JSOT SS 159.)
- Mettinger, T N D 1982. *The dethronement of Sabaoth: Studies in the Shem and Kabod theologies*. Gleeurp: CWK.
- Michel, D 1960. *Tempora und Satzstellung in den Psalmen*. Bonn: Bouvier (AET 1.)
- Millard, M 1994. *Die Komposition des Psalters: Ein formgeschichtlicher Ansatz*. Tübingen: Mohr. (Forschungen zum Alten Testament 9.)
- Mowinckel, S 1957. *Real and apparent tricola in Hebrew psalm poetry*. Oslo: Kommissjon Hos Aschehoug.
- 1961. *Psalmenstudien, II*. Amsterdam: Schippers.
- 1962. *The Psalms in Israel's worship, I*. Translated by D R Ap-Thomas. Oxford: Blackwell.
- Nowack, W 1888. *Die Psalmen, Zweiter Band*. 3. Aufl. Gotha: Friedrich Andreas Perthes.
- Nötscher, F 1953. *Die Psalmen*. 4. Aufl. Würzburg: Echter Verlag. (Echter Bibel 1.)
- Oesterley, W O E 1939. *The Psalms, II*. London: SPCK.
- Prinsloo, G T M 1989. 'n Literêr-eksegetiese analise van die boek Habakuk. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Prinsloo, W S 1979. Die metodiek van eksegeese: 'n Diskussie. *NGTT* 20/3, 189-200.
- 1988. Die histories-kritiese metode(s) in perspektief. *Skrif en Kerk* 9/2, 196-209.
- 1990. Oor eksegetiese metodes en nog wat: 'n Gesprek. *HTS* 46, 144-152.
- 1992. Weer eens: Eksegetiese metodes. *Skrif en Kerk* 13/2, 182-188.

- Prinsloo, W S 1993a. Psalm 93: Jahwe is van altyd af Koning oor alles en almal. NGTT 34/3, 248-261.
- 1993b. Psalm 99: Die Here, ons God, is heilig. HTS 49/3, 621-636.
- 1994. Psalm 98: Sing 'n nuwe lied tot lof van die Koning, Jahwe. HTS 50/1 & 2, 155-168.
- Rendtorff, R 1993. The paradigm is changing: Hopes — and fears. *Biblical Interpretation* 1/1, 34-53.
- Rogerson, J W 1991. Exegese als Literaturwissenschaft: Revisited, in Gross, W, Irsigler, H & Seidl, T (Hrsg), *Text, Methode und Grammatik: Wolfgang Richter zum 65. Geburtstag*. St Otilien: Eos Verlag.
- Schmid, H 1955. Jahwe und die Kulttraditionen von Jerusalem. ZAW 67, 168-187.
- Schmidt, H 1934. *Die Psalmen*. Tübingen: Mohr. (HAT 15.)
- Schreiner, J 1988. Zur Stellung des Psalms 22 im Psalter: Folgen für die Auslegung, in Schreiner, J (Hrsg), *Beiträge zur Psalmenforschung*, 241-278. Würzburg: Echter Verlag. (Forschung zur Bibel 60.)
- Snyman, S D 1985. Antiteses in die boek Maleagi. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Swanepoel, M G 1987. Die teologie van Esegieël 33 tot 39. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Tate, M E 1990. *Psalms 51-100*. Dallas: Word Books. (Word Biblical Commentary 20.)
- Valeton, J J P 1913. *Die Psalmen*. Nijmegen: Ten Hoet.
- Van der Lugt, P 1980. *Strofische structuren in de Bijbels-Hebreeuwse poëzie*. Kok: Kampen.
- Van der Ploeg, J P M 1974. *Psalmen, II*. Roermond: Romen. (BOT VII/b.)
- Van Zyl, A H 1981. Eksegese! In die maalstroom? *Skrif en Kerk* 2/1, 43-50.
- Viviers, H 1990. 'n Teksimmanente ondersoek na die samehang van die M^{ca}lôt-psalms (Pss. 120-134). DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Vogt, E 1965. 'Die Himmel troffen' (Ps 68,9)? *Biblica* 46, 207-209.
- Watson, W G E 1986. *Classical Hebrew poetry: A guide to its techniques*. 2nd ed. Sheffield: The University of Sheffield Press. (JSOT SS 26.)
- Weiser, A 1955. *Die Psalmen: II/Psalm 61-150*. 4. Aufl. Göttingen: Vandenhoeck. (ATD 15.)
- Westermann, C 1970. Die Herrlichkeit Gottes in der Priesterschrift, in Stoebe, H J, Stamm, J J, & Jenni, E (Hrsg), *Wort - Gebot - Glaube: Beiträge zur Theologie des Alten Testaments*. Zürich: Zwingli Verlag. (ATANT 59.)
- 1977. *Lob und Klage in den Psalmen*. 5. Aufl. Göttingen: Vandenhoeck.